

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЕКОЛІНГВІСТИКИ ТА ЇЇ РОЛЬ У ВИРІШЕННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Гордун С. М., Калиновська І. М.

ВСТУП

Особливістю розвитку сучасної лінгвістики є те, що сьогодні з'являється багато напрямів, які використовують теоретичний доробок, поняттєвий апарат, методи й методика інших наук. Так, на стику лінгвістики й екології виникла нова галузь мовознавства – еколінгвістика, яка активно розвивається в сучасних дослідженнях.

Термін «еколінгвістика» вперше використав у своїй роботі про взаємодію між мовою та навколишнім середовищем Е. Хауген¹, і з того часу ця галузь знань постійно розвивалася як нова міждисциплінарна область лінгвістики та екологічних досліджень. З 2000-х років у еколінгвістиці відбулася низка важливих подій. Дослідження, пов'язані з теоретичними передумовами еколінгвістики, зацікавили велику кількість науковців, праці яких публікувалися у відомих мовних виданнях, було створено «Мовний та екологічний дослідницький форум»², який згодом перейменували на «Асоціацію еколінгвістики».

Крім того, швидкі темпи виснаження природного середовища мотивували науковців багатьох галузей переорієнтувати свої дослідження і направити зусилля на подолання глобальної екологічної кризи всіма можливими засобами. Оскільки мова розвивається, змінюється разом із суспільством, яке нею користується і реагує на всі зміни в його розвитку³, то її дослідження теж не стоять осторонь екологічних проблем. С. Стефенсен і А. Філл стверджують, що еколінгвістика має значне

¹ Haugen E. The Ecology of Language. Stanford: Stanford University Press, 1972. 396 p.

² Language and Ecology. URL: <http://www.ecoling.net/> (дата звернення: 17.02.2021).

³ Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Кудельков З.Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «Academia», 2000. С. 16.

теоретичне та практичне значення, і результати таких досліджень можуть бути застосовані для покращення екологічної ситуації у світі⁴. Також, урахувавши екологічну спрямованість еколінгвістики, можна стверджувати, що ця галузь має великий потенціал та сприяє міждисциплінарній співпраці між такими сферами, як екологічні дослідження, екологія та екологічна комунікація тощо.

Відсутність єдиного визначення терміна «еколінгвістика» спричинила появу розбіжностей у трактуванні дослідниками основних завдань галузі, а її коло завдань ще досі постійно формується і розширюється. Натепер ще немає достатньої кількості досліджень, які пропонують системний огляд загального впливу еколінгвістики як на лінгвістику, так і на інші екологічні дисципліни, а також на те, як її теоретичні передумови застосовують дослідники різних галузей наук у своїх вивченнях.

Метою нашого дослідження є аналіз сучасного стану еколінгвістики як нової галузі, узагальнення її основних тенденцій розвитку, розгляд сучасних напрямів еколінгвістичних досліджень, а також вивчення впливу мови на довкілля.

1. Становлення еколінгвістики

Як відомо, еколінгвістика виникла на стику наук про мову та екологію. Термін «екологія» був уперше застосований у 1866 р. Ернстом Геккелем для позначення нової дисципліни в складі біології, яка вивчає взаємодію живих організмів з навколишнім середовищем. Однак сьогодні екологія є інтегративною наукою, яка охоплює й окреслює набагато ширше коло питань і завдань.

Щодо лінгвістики, то власне дослідження Вільгельма фон Гумбольдта у сфері порівняльного мовознавства та його погляд на взаємозалежність мови й світу передували еколінгвістиці, основні положення якої пізніше знайшли своє вираження в «гіпотезі лінгвістичної відносності» засновниками антропологічного мовознавства, а саме Францом Боасом, Едвардом Сапіром і Бенджаміном Уорфом. Так, С. Чен зазначає, що сутність «гіпотези Сапіра-Уорфа» в тому, що сприйняття світу мовцями зумовлюється їхньою мовною системою, і можна розглядати як першу спробу

⁴ Steffensen S.V., Fill A. Ecolinguistics: the State of the Art and Future Horizons. *Language. Science. Part A*. 2014. P. 25.

теоретизувати складні відносини між мовами та середовищем їхнього існування⁵.

Власне термін «екологія» у лінгвістиці почав використовуватися, як зазначає Алвін Філ⁶, у метафоричному значенні на початку 70-х рр. ХХ ст. Пізніше Ейнар Хауген у своїй праці «Екологія мови» поєднав певні аспекти антропологічної лінгвістики, соціолінгвістики і психолінгвістики й увів нове поняття «еколінгвістика». Ці події вважаються початком становлення еколінгвістики як нової міждисциплінарної науки, а твердження Е. Хаугена, що потрібно досліджувати взаємодію між будь-якою мовою та її середовищем⁷, сприяло подальшому розвитку еколінгвістики.

Е. Хауген вважає, що предметом еколінгвістики є вивчення взаємозв'язку між мовами у свідомості людини й у багатомовному суспільстві⁸. Пізніше вчений уточнив і конкретизував цей термін. Зокрема, він дав визначення поняття «середовище» як оточення мови, суспільства, що використовує мову як один зі своїх кодів, причому він стверджував, що мова існує лише у свідомості мовців і функціонує в процесі спілкування з іншими мовцями⁹. У концепції Е. Хаугена мова є частиною екосистеми, в якій вона виникає, розвивається, як будь-який живий організм, і вмирає¹⁰. Саме тому він вважає, що головне завдання екології мови – дослідити, задокументувати й врятувати мови, що перебувають під загрозою зникнення¹¹.

⁵ Chen Sibö Language and Ecology: A Content Analysis of Ecolinguistics as an Emerging Research Field. *Ampersand*. 2016. № 3. P. 108.

⁶ Fill A. Ecolinguistics: State of the Art 1998. *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment* / ed. by A. Fill and P. Mühlhäusler. London and New York: Continuum, 2001. P. 43.

⁷ Haugen E. *The Ecology of Language*. Stanford: Stanford University Press, 1972. 396 p.

⁸ Haugen E. *The Ecology of Language*. Stanford: Stanford University Press, 1972. P. 325.

⁹ Haugen E. *The Ecology of Language*. *The Ecolinguistics Reader. Language, Ecology and Environment* / ed. by A. Fill, P. Mühlhäusler. L.; N. Y. : Continuum, 2001. P. 57.

¹⁰ Haugen E. *The Ecology of Language*. Stanford: Stanford University Press, 1972. P. 327.

¹¹ Иванова Е. В Цели, задачи и проблемы эколингвистики. *Прагматический аспект коммуникативной лингвистики и стилистики*: сб. науч. трудов. Челябинск: Изд-во «Образование», 2007. С. 42.

Ідеї Е. Хаугена були розвинуті в роботах його послідовників. Так, Петер Фінке застосував поняття «екосистема» до мовної системи та культури. Вільгельм Трампе та Ганс Штронер використали це поняття, щоб пояснити безперервний процес інтерактивного обміну між мовою та світом¹².

Проте лише у 1990-х роках сфера еколінгвістики справді почала розвиватися і розглядатися як нова дисципліна, яка відрізнялася від соціолінгвістики. Саме у 1990 році Майкл Халлідей у своєму виступі на Всесвітній конференції прикладної лінгвістики показав зв'язок між мовою, з одного боку, і з класовою нерівністю та жорстоким ставленням до тварин – з іншого. Він вперше наголосив на взаємодії мови та навколишнього світу і закликав лінгвістів у своїй статті «New Ways of Meaning» не ігнорувати роль мови в розв'язанні екологічних проблем¹³.

М. Халлідей також критикує «лінгвістичний антропоцентризм», адже в повсякденному спілкуванні люди звертаються до природи часто лише в категоріях корисності, що демонструє почуття утилітарності антропоцентризму, закладеного в мові. Зауваження М. Халлідея щодо взаємодії між мовою та екологічним питанням розширило дослідження Е. Хаугена про «мовну екологію». У 90-ті роки також вийшли дві основні книги про еколінгвістику А. Філла¹⁴ та А. Маккай¹⁵, які підсумовують досягнення еколінгвістики на стадії її становлення.

Нове тисячоліття позначило наступний етап розвитку еколінгвістики. Кількість досліджень сьогодні постійно зростає, відбуваються міжнародні конференції, створюються інтернет-форуми й асоціації, які дають можливість науковцям усього світу ділитися своїми здобутками у сфері еколінгвістики та розвивати її як самостійну галузь знань. Також значно збільшилося коло питань еколінгвістики, виникли нові напрями всередині галузі.

Необхідно з'ясувати, що є предметом дослідження еколінгвістики, що вплинуло на її становлення, які завдання

¹² Fill A., Mühlhäusler P. *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology, and Environment*. New York, 2001. P. 44.

¹³ Halliday M. *New Ways of Meaning: the Challenge to Applied Linguistics* / ed. by A. Fill, P. Muhlhausler, *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology, and Environment*. Continuum: London, UK, 1991/2001. P. 175–202.

¹⁴ Fill A. *Okolinguistik. Eine Einführung*. Gunter Narr: Tübingen, 1993.

¹⁵ Makkai A. *Ecolinguistics: Towards a New Paradigm for the Science of Language*. Printer Publishers: London, New York, Budapest, 1993.

ставлять перед собою дослідники, які теоретичні напрями еколінгвістики, які її тенденції і шляхи розвитку.

Насамперед слід зауважити, що відповідно до А. Стіба, еколінгвістика аналізує мову для того, щоб знайти приклади відображення нашої життєдіяльності, проаналізувати їх щодо відповідності вимогам екософії, відкинути ті, які їй суперечать, та сприяти пошуку нових матеріалів, які можна буде використати в житті¹⁶. Іншими словами, еколінгвістика має на меті дослідити мовні явища, виявлені в міжмовних, міжлюдських та людських природовідносинах, з точки зору екологічної філософії.

На відміну від інших підходів мовознавства, еколінгвістика приймає екософію як основну нормативну базу. Центральним для екософії є прихильність до екологічної рівноваги, яка на відміну від позитивістських світоглядів відкидає поділ між людиною та природою і стверджує, що екологічні кризи вимагають не лише наукових рішень, але й моральних самоаналізів антропоцентричної діяльності людини¹⁷.

Першим, хто запропонував чітку термінологію для різних напрямів еколінгвістики, був Алвін Філл. Термін «еколінгвістика» він вважає загальним для всіх галузей досліджень, які об'єднують екологію і мову, а вже в її межах він виділяє три основні області цієї науки:

1) екологію мови, яка досліджує взаємозв'язки між мовами з метою збереження мов, які зникають;

2) екологічну лінгвістику, яка переносить терміни та принципи екології на мову;

3) лінгвістичну або мовну еколінгвістику, яка вивчає взаємозв'язок між мовами й екологічними питаннями¹⁸.

Завдання еколінгвістики окреслив А. Філл, а саме:

– вивчення лінгвістичної різноманітності (її причини, форми, функції та наслідки);

– вивчення мов, що знаходяться на межі зникнення (документування та порятунок);

¹⁶ Stibbe A. *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live by*. Routledge: London. 2015. P. 183.

¹⁷ Næss A. *Ecology of Wisdom* / ed. by Dregson A. R., Devall B. Counterpoint: Berkeley, CA. 2008.

¹⁸ Иванова Е. В Цели, задачи и проблемы эколлингвистики. *Прагматический аспект коммуникативной лингвистики и стилистики*: сб. науч. трудов. Челябинск: Изд-во «Образование», 2007. С. 42.

- установлення зв'язків між біологічною та лінгвістичною різноманітністю;
- дослідження екологічних і неекологічних елементів у мовній системі (граматика), процеси глибинної екологізації;
- вивчення екологічного дискурсу (тексти екологічної тематики, ідеологія, поверхнева екологізація в тестах);
- навчання екологічної грамотності;
- створення теорії мови, що базується на принципах екології¹⁹.

Відповідно до Т. Левасюра, в еколінгвістиці є три взаємопов'язані, але при цьому відмінні теоретичні напрями: «традиція Хаугена», «біолінгвістична традиція» та «традиція Халлідея»²⁰.

«Хаугенівська традиція» відноситься до досліджень, які розглядають мову як частину більшої екології, заснованої на взаємодії і взаємозв'язку людського розуму, суспільства та природного середовища.

Слід зауважити, що на відміну від «традиції Хаугена» «біолінгвістична традиція» використовує більш практичне тлумачення терміна «мова та екологія», розглядаючи існуючу багатомовну систему у всьому світі як екологічну систему, а вимирання мов меншин нагадує втрату біорізноманіття у світі. Д. Нетл ввів термін «біолінгвістичне різноманіття» та аргументував необхідність збереження мовних меншин у світі²¹. «Біолінгвістична традиція» є, мабуть, найпопулярнішим напрямом еколінгвістики, а екологічна метафора про мовне різноманіття була широко прийнята вченими, що працюють у галузі мовного планування та антропологічної лінгвістики²². Варто визнати, що біоморфний погляд на мовне різноманіття, запропонований «біолінгвістичною традицією», також зазнав багато критики. А. Пеннікук, наприклад, вбачає потенційні негативні наслідки адаптації біоморфних метафор у дослідженнях мовної політики. Так, він стверджував, що потрібно бути дуже обережними щодо політичних наслідків тих метафор, які використовуються, оскільки перерахування, об'єктивізація та

¹⁹ Fill A. *Language and Ecology: Ecolinguistic Perspectives for 2000 and Beyond. Applied Linguistics for the 21st Century*. Tokyo, 2000. P. 61.

²⁰ LeVasseur T. Defining “Ecolinguistics?”: Challenging Emic Issues in an Evolving Environmental Discipline. *Environmental Studies*. 2015. № 5 (1). P. 21–28.

²¹ Nettle D., Romain S. *Vanishing Voices: the Extinction of the World's Languages*. New York: Oxford University Press: 2002.

²² LeVasseur T. Defining “Ecolinguistics?”: Challenging emic issues in an evolving environmental discipline, *Environmental Studies*. 2015. № 5 (1). P. 21–28.

біологізація мов робить їх природними об'єктами, а не культурними артефактами²³.

Не менш важливою є «традиція Халлідея», в якій розглядаються зв'язки між використанням мови та погіршенням стану довкілля. Як уже згадувалося раніше, Халлідей застосовує функціональний підхід до вивчення мови, тому вважає, що антропоцентрична природа людської мови робить її частково відповідальною за нелогічну поведінку людини. Вчені, які дотримуються «традиції Халлідея», як правило, розміщують свої дослідження на перетині між еколінгвістикою та критичним дискурсом. А. Стіб, наприклад, пропонує розглядати еколінгвістику як форму вивчення критичного дискурсу та його екоцентричну нормативну базу. Оскільки в сучасних медіа домінують дискурси, що сприяють споживацтву та матеріальному зростанню, то вони і є центральним предметом екологічної критики, тому А. Стіб вважає, що еколінгвістика може запропонувати цінний теоретичний і методологічний внесок у створення екологічної свідомості^{24 25}.

Деякі лінгвісти вважають, що в еколінгвістиці варто виділяти два рівні: макро- та мікроеколінгвістику. Мікроеколінгвістика займається визначенням, описом і поясненням структури системи, до якої належать фонологія, морфологія та синтаксис²⁶. Макроеколінгвістика цікавиться питаннями громадського, державного та світового значення (мовний геноцид, мовна політика, мовне планування)²⁷.

Сучасний етап розвитку еколінгвістики дає змогу розширити напрями її дослідження. Так, О.О. Селіванова окреслює такі:

- 1) дослідження глобальної мовної ситуації у світі;
- 2) установлення причин, форм, функцій і наслідків мовної різноманітності;
- 3) аналіз чинників зникнення мов;

²³ Pennycook A. Language policy and the ecological turn. *Language Policy*. 2004. № 3. P. 232.

²⁴ Stibbe A. An Ecolinguistics Approach to Critical Discourse Studies. *Critical Discourse Studies*. 2014. № 11. P. 117–128.

²⁵ Stibbe A. *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live by*. Routledge, London. 2015.

²⁶ Dorni A. The Ecolinguistic Paradigm: An Integrationist Trend in Language Study. *The International Journal of Language, Society and Culture*. 2008. № 24. P. 21.

²⁷ Молодкин А.М. Предисловие. *Эколингвистика: теория, проблемы, методы* : межвузовский сборник научных трудов. Саратов: Научная книга, 2003. С. 5.

4) систематизація екологічних і неекологічних елементів мовних систем;

5) аналіз текстів, які торкаються або розробляють теми охорони навколишнього середовища;

6) дослідження екодискурсів, тобто комунікації, пов'язаної із правовими нормами охорони середовища, текстів навчальної спрямованості, що забезпечують виховання екограмотності тощо;

7) аналіз психологічних, соціальних, гендерних чинників екокомунікації;

8) розгляд співвідношення екограмотності й мовної грамотності з огляду на боротьбу за чистоту мови тощо²⁸.

Усі вищеперераховані напрями досліджень доводять, що еколінгвістику найкраще розуміти не як унітарну дисципліну, а як сукупність міждисциплінарних підходів щодо вивчення мови з екологічної точки зору або стосовно екологічних проблем. Нові розвідки, які проводяться в межах еколінгвістики, стають дедалі складнішими та багатогранними, що, з одного боку, відображає міждисциплінарний характер галузі, а з другого – вимагає подальшого детального аналізу. Саме тому не можна вважати процес становлення еколінгвістики завершеним, оскільки ця галузь знань динамічно розвивається, змінюється і реагує на зміни, які відбуваються в сучасному світі, на щоденні виклики людства.

2. Еколінгвістика і захист довкілля

Дослідження сучасного стану розвитку еколінгвістики показують, що наразі набагато популярними напрямками в еколінгвістиці залишаються Хаугенівська та біолінгвістична традиції²⁹. Однак зауважимо, що зацікавленість лінгвістів науковими дослідженнями, які присвячені виявленню законів, правил і принципів, що є спільними для екології та мови, і вивченню ролі мови у вирішенні нагальних екологічних проблем, постійно зростає, і ця тенденція зростатиме з роками, оскільки людство зіткнулося з глобальною планетарною екологічною катастрофою.

У цьому аспекті еколінгвістика трактується як розділ мовознавства на межі соціо– та психолінгвістики й лінгвістичної філософії, спрямований на розгляд мови як складника системи

²⁸ Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2010. С. 147.

²⁹ Chen Sibò Language and Ecology: a Content Analysis of Ecolinguistics as an Emerging Research Field. *Ampersand*. 2016. № 3. P. 108–116.

взаємного існування людини, суспільства і природи³⁰. Вона прагне до очищення навколишнього середовища лінгвістичними засобами, адже розумне людське слово може багато чого змінити³¹.

Н.М. Кислиціна стверджує, що одним із найважливіших критеріїв екологічності й неекологічності мовних одиниць є також їх зв'язок з антропоцентризмом³², який сьогодні є однією з домінуючих методологічних парадигм у лінгвістиці. Значення антропоцентризму для вирішення лінгвістичних проблем важко переоцінити, адже він аналізує «людину в мові та мову в людині»³³. Екологічний підхід до мови передбачає трактування антропоцентризму як невіддільного компонента ланцюга взаємовідносин, який є між людиною, суспільством і природою. Принцип «людини в мові» довів, що мова – це не лише засіб спілкування, а й конгломерат духовного і матеріального досвіду народу, відображення культурного, соціального та історичного середовища, який має вплив на національне світосприйняття³⁴. Мова існує в людині, для людини й реалізується через людину³⁵.

Еколінгвістичний підхід передбачає власне трактування антропоцентризму, який погоджується з тим, що людина стоїть у центрі мовної картини світу³⁶. Однак він критично ставиться до антропоцентричного фактора через те, що вважає, що останній породжує багато еколінгвістичних проблем, таких як

³⁰ Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. С. 147.

³¹ Иванова Е. В Цели, задачи и проблемы эколлингвистики. *Прагматический аспект коммуникативной лингвистики и стилистики*: сб. науч. трудов. Челябинск: Изд-во «Образование», 2007. С. 47.

³² Кислицына Н.Н. Эколлингвистика – новое направление в языкознании. URL: <http://www.crimea.edu/tnu/magazine/culture/culture37/part1/zip/kislitsina.zip> (дата звернення: 19.02.2021).

³³ Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2001. С. 5.

³⁴ Антонова В.Ф. Антропололингвистические аспекты терминологии железнодорожного транспорта (на материале русских и английских терминов). *Філологічні науки*. Полтава, 2014. Вип. 16. С. 94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fil_Nauk_2014_16_17 (дата звернення: 15.02.2021).

³⁵ Гак В. Г. Языковые преобразования. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1998. С. 369.

³⁶ Кислицына Н.Н. Эколлингвистика – новое направление в языкознании. URL: <http://www.crimea.edu/tnu/magazine/culture/culture37/part1/zip/kislitsina.zip> (дата звернення: 19.02.2021).

андроцентризм, ідеологія невичерпаності природних ресурсів, категоризація світу з точки зору людини тощо³⁷.

Окрім того, еколінгвісти вважають, що антропоцентризм виявляється і в мовній номінації явищ дійсності, якщо розглядати їх з точки зору корисності й некорисності для людини. Він також підтримує стратегію дистанціювання, яка підкреслює відмежування людини від природи³⁸. Натомість екоцентрична модель свідомості ґрунтується на визнанні людини не як власника природи і її центру, а як одного з її повноправних членів.

Сучасні екологічні кризи, такі як зміна клімату, зменшення біорізноманіття, швидке виснаження природних ресурсів, є найбільшими проблемами, з якими коли-небудь стикалася людська цивілізація. Еколінгвістика, маючи тісні зв'язки з екологією, повинна дати відповідь на питання, як подолати ці проблеми.

Ще одним із перспективних напрямів майбутніх досліджень еколінгвістики може бути її активна взаємодія з екологічною політикою та перехід до поступового переосмислення відносин людина-природа³⁹ ⁴⁰. Залучення такого підходу до дослідження мовної політики, мовних контактів та теоретичних питань еколінгвістики буде ефективніше залучати широку громадськість до вирішення екологічних проблем.

Так, А. Стіб вказує, що еколінгвістика може мати вагомe значення для вирішення проблем економічного зростання, реклами та інтенсивного сільського господарства, сприяти критичній мовній обізнаності про потенційно шкідливі наслідки таких проблем, та пропонує шляхи їхнього вирішення⁴¹. Він стверджує, що люди

³⁷ Fill A. *Ecolinguistics: State of the Art 1998. The Ecolinguistics Reader: language, ecology and environment* / ed. by A. Fill and P. Mühlhäusler. London and New York: Continuum, 2001. P. 43.

³⁸ Иванова Е. В. Цели, задачи и проблемы эколлингвистики. *Прагматический аспект коммуникативной лингвистики и стилистики*: сб. науч. трудов. Челябинск : Изд-во «Образование», 2007. С. 41–47.

³⁹ Stibbe A. *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live by*. Routledge: London. 2015.

⁴⁰ Nerlich B., Hellsten I. The Greenhouse Metaphor and the Footprint Metaphor: Climate Change Risk Assessment and Risk Management Seen through the Lens of Two Prominent Metaphors. *Technology: Assess. Theory. Practice*. №23 (2). 2014. P. 27–33.

⁴¹ Stibbe A. An Ecolinguistics Approach to Critical Discourse Studies. *Critical Discourse Studio*. 2014. № 11. P. 117–128. <http://dx.doi.org/10.1080/17405904.2013.845789>.

живуть не лише в суспільствах, але і в екосистемах, які необхідні для їхнього існування. Еколінгвістика, на його думку, визнає, що людські суспільства є частиною ширших екосистем, і показує вплив, який може мати ця екосистема, наприклад, на поведінку людини. При цьому він наголошує, що це є надзвичайно важливим, оскільки виживання людей залежить від того, як ми ставимося до екосистем, частиною яких є. Еколінгвістика може привернути увагу до цього життєво важливого екологічного впровадження так само, як екопсихологія, екокритика, екологічна комунікація та екофемінізм в інших сферах⁴².

А. Стіб також проводить ряд досліджень у межах еколінгвістики щодо важливості мови для формування екологічної поведінки людини. Так, він розробляє матеріали для вчителів щодо використання ідей сталого розвитку на уроках. Ці матеріали знайомлять студентів і викладачів з еколінгвістикою за допомогою різного роду текстів про охорону навколишнього середовища та взаємозв'язок людини і природи. Вчений зазначає, що в даному випадку він використовує еколінгвістику, щоб описати природний світ словами та фотографіями яскравіше і водночас ознайомити студентів із принципами еколінгвістики⁴³.

У своїх працях дослідник підкреслює, що на відміну від критичного дискурсу аналізу, який концентрується на взаємодії різних груп людей, еколінгвістика йде далі й досліджує взаємовідносини не тільки між групами людей, але й між людьми та цілим світом. Тому вона базується на більш ширшому діапазоні, який включає людей, тварин, майбутні покоління живих істот, рослини, ліси та великі екологічні системи, від яких залежить усе життя на планеті. В еколінгвістиці ідеології оцінюються не просто за соціальними критеріями, а за екологічними. Тому аналіз позитивного дискурсу передбачає розгляд культур у всьому світі для пошуку позитивних форм мови, які заохочують повагу та турботу про світ природи⁴⁴.

Розглянемо декілька прикладів, в яких автор за допомогою мови намагається вплинути на читача і спонукати його до використання

⁴² Huang G. Ecolinguistics in an International Context: an Interview with Arran Stubbe. *Language & Ecology*. 2016. URL: www.ecoling.net/journal (дата звернення: 17.02.2021).

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само.

ідей сталого розвитку в повсякденному житті. Так, наприклад, у публіцистичних текстах екомаркетингу дуже часто можна знайти велику кількість термінів, які виконують різноманітні функції. Наприклад, у статті «Why Eco-Friendly Cars Are Important»⁴⁵ термін *eco-friendly cars* виконує одночасно номінативну, сигнікативну і комунікативну функцію, адже саме він несе основне інформативне навантаження в заголовку статті. Цей термін не лише називає поняття і прив'язує всю статтю до галузі знань «ekomarketing», але і є засобом комунікації, тобто передачі інформації. Крім того, цей термін виконує і рекламну функцію, адже головна мета статті – це переконати читача в тому, що саме *eco-friendly vehicle* є дуже необхідними: “Driving an eco-friendly vehicle is a great way to help human health and the environment. A green vehicle releases less harmful chemicals into the air, as it emits low carbon compounds when running. Find out the different reasons why eco-friendly cars are so important, and how they can help prevent more damage to the environment”⁴⁶.

Терміни також можуть виконувати емоційну функцію, тобто автор за допомогою терміна прагне викликати в читача позитивну чи негативну емоцію. Наприклад, “Your eyes aren’t deceiving you, but the labels might be. There are more products claiming to be green on the shelves of stores these days, however those ‘all-natural’ and ‘organic’ products are likely committing at least one of the Seven Sins of Greenwashing, by not telling the complete truth. Between 2007 and 2009, the in-store availability of so-called ‘green’ products has increased between 40 % and 176 %, with 98 % of products surveyed still committing at least one Sin of Greenwashing, according to a report on the Seven Sins of Greenwashing released today by TerraChoice Environmental Marketing. Greenwashing is defined as the act of misleading consumers regarding the environmental practices of a company or the environmental benefits of a product or service. Greenwashing is changing in creative ways. As a result, a new sin has been identified and added to the original 2007 Six Sins of Greenwashing”⁴⁷.

⁴⁵ Salman Z. Why Eco-Friendly Cars are Important. URL: <https://www.ecomena.org/why-eco-friendly-cars-are-important/>. (access date: 19.03.2021).

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Greenwashing Affects 98 % of Products Including Toys, Baby Products and Cosmetics. URL: <http://sinsofgreenwashing.com/indexe47a.pdf>. (access date: 19.03.2021).

У наведеному фрагменті статті підкреслені терміни екомаркетингу виконують не лише інформаційну функцію, але й емоційну та функцію впливу на читача, адже автор усіма можливими способами намагається викликати у читача негативне ставлення до поняття *greenwashing*. Автор бере в лапки терміни, які мають позитивне значення, він подає визначення самого терміна для того, щоб більша кількість читачів розуміла, про що йдеться, наводить статистику⁴⁸. Окрім того, автор статті використовує метафори “*Seven Sins of Greenwashing*”, “*your eyes aren’t deceiving you*”, які підсилюють цей вплив. Ці засоби використано для того, щоб не просто передати інформацію, а викликати в читача зацікавленість і негативну емоцію, спонукати його бути свідомим і обережним у виборі товарів. Необхідно зауважити, що термін *green product* у деяких контекстах може вважатися проявом псевдоekomаркетингу, адже не всі продукти, які компанії називають «чистими, екологічними», є повністю такими. Так, наприклад, *green vehicle* (енергетично чистий автомобіль) на відміну від *eco-friendly vehicle*, який вжито у фрагменті вище, не можна назвати абсолютно «екологічним» – він забруднює навколишнє середовище не менше за звичайний автомобіль.

Для привернення уваги читача з метою вплинути на нього автор часто використовує терміни з когнітивною вартістю та інформаційною насиченістю. Розглянемо фрагмент тексту, в якому йдеться про проблему захоронення радіоактивних відходів:

*“Each nuclear power plant (and there are 429 of them in the world today) produces waste that must be taken care of in one way or the other. The low-level waste has often been simply dumped in open storages on the ground or in barrels into the sea. The medium-level waste has been piled up in barrels or containers on fenced-in open ground (e.g. on the Kola Peninsula), piled up in mines (e.g. in Germany) or deposited in underground storages (e.g. Sweden and Finland). The high-level waste is the really problematic material, as its very high toxicity demands that it is kept isolated from the biosphere for at least 100,000 years”.*⁴⁹

⁴⁸ Гордун С.М. Терміносистема екомаркетингу: структурно-семантичний та функціональний параметри (на матеріалі англomовної публіцистики) : дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. : 10.02.04. Запоріжжя. 2020. 295 с.

⁴⁹ Greenwashing Affects 98 % of Products Including Toys, Baby Products and Cosmetics. URL: <http://sinsofgreenwashing.com/indexe47a.pdf>. (access date: 19.03.2021).

У поданому фрагменті слова *waste, plant, bed, ground, deposition* є прикладами термінів із великою когнітивною вартістю, проте можна помітити, що значно переважають терміни з високою інформаційною насиченістю, тобто термінологічні словосполучення, які уточнюють простіші поняття. Прикладами таких є: *low-level waste, medium-level waste, high-level waste, nuclear power plant, geological deposition, underground storages* тощо.

На початку аналізованого фрагменту, в першому реченні, автор вживає термін *waste*. У кожному наступному реченні є сполучення з цим словом, на зразок *low-level waste, medium-level waste* та *high-level waste*, які вказують на різний рівень радіоактивності відходів. Вони вводяться автором у текст фрагменту в міру збільшення їхньої інформаційної насиченості та привернення уваги читача до проблеми, формування негативного ставлення до забруднення навколишнього середовища.

Усі наведені вище приклади є свідченням того, що автор повинен чітко розраховувати ефект впливу на читача, який задається самою структурою тексту і підтримується всіма його компонентами⁵⁰. Це означає, що автор не лише повідомляє факти, а й дає їм оцінку, переконуючи читача в правильності своєї точки зору, привертає увагу до проблем довкілля. Саме він вибирає найдоцільніші мовні одиниці, в тому числі й терміни, для досягнення поставленої мети.

ВИСНОВКИ

Враховуючи складність сучасних екологічних криз та надзвичайно міждисциплінарний характер еколінгвістики, лінгвісти намагаються розширити можливості мовознавства та прагнуть представити свої роботи ширшій аудиторії в інших гуманітарних та соціальних дисциплінах, що сприяло би подальшому розвитку еколінгвістики.

Проаналізувавши становлення цієї галузі, можна стверджувати, що дослідницька діяльність еколінгвістів значно зросла в новому столітті. Незважаючи на те, що еколінгвістика все ще надає перевагу дослідженням мовної політики/планування, вона почала виходити за межі своїх початкових дослідницьких завдань, включаючи в себе більше тем та різні методологічні підходи.

⁵⁰ Кайда Л.Г. Эффективность публицистического текста / под ред. Я.Н. Засурского. Москва: Изд-во МГУ, 1989. С. 44.

Як молода дисципліна мовознавства еколінгвістика має великий потенціал для сприяння майбутнім міждисциплінарним дослідженням взаємодії людського розуму, суспільства та природного середовища. Метою еколінгвістики в цьому плані є пошук вербальних засобів зміни ідеології невичерпності природних ресурсів, концепції корисності та некорисності природних явищ для людини, виховання екограмотності тощо.

Еколінгвісти стверджують, що мова, наприклад вибір слів або способу подачі матеріалу, впливає на навколишнє середовище. Так, вона може призвести як до позитивних (зменшення вирубки лісу, збереження біорізноманіття, зменшення викидів у атмосферу тощо), так і до негативних змін навколишнього середовища (наприклад, реклама може спонукати людей купувати більше, а це призводить до збільшення вирубки лісу чи шкідливих викидів).

Отже, еколінгвістика досліджує роль мови в розвитку та можливому вирішенні екологічних проблем. Еколінгвісти підтримують аналіз позитивного дискурсу та критикують мову, яка шкодить екології. Вони також критикують антропоцентризм, який надає людям право знищувати природу або домінувати над іншими видами. Еколінгвісти пропагують ідеї сталого розвитку та засуджують дії, які ведуть до зміни клімату, є загрозами для мов або призводять до зникнення видів, культур та загибелі екосистем.

АНОТАЦІЯ

Сьогодні екологічні проблеми постійно перебувають у полі зору науковців, політиків, засобів масової інформації. Це пов'язано з усвідомленням того, що діяльність людини не лише завдає шкоди навколишньому середовищу, але й загрожує існуванню людства. Саме тому в другій половині ХХ століття екологічна проблематика поширилася і на ряд лінгвокультурних тем. Так, на межі соціального, психологічного, філософського напрямів у лінгвістиці зародився новий науковий напрям мовознавства, який називають еколінгвістикою.

Еколінгвістика – це нова міждисциплінарна галузь знань, яка вивчає взаємозв'язок між мовою та навколишнім середовищем, який базується на тому, як люди поведуться з природним світом під впливом думок, концепцій, ідеологій та світоглядів, які виражаються мовою.

Наше дослідження має на меті простежити історію становлення цієї галузі знань, описати основні напрями досліджень

еколінгвістики, а також глибше дослідити еколінгвістику як науку про вплив мови на навколишнє середовище.

Література

1. Антонова В.Ф. Антрополингвистические аспекты терминологии железнодорожного транспорта (на материале русских и английских терминов). *Філологічні науки*. Полтава, 2014. Вип. 16. С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fil_Nauk_2014_16_17 (дата звернення: 15.02.2021).

2. Гак В.Г. Языковые преобразования. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1998. 768 с.

3. Гордун С.М. Терміносистема екомаркетингу: структурно-семантичний та функціональний параметри (на матеріалі англійської публіцистики) : дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. : 10.02.04. Запоріжжя, 2020. 295 с.

4. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Кудельков З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Видавничий дім «Academia», 2000. 218 с.

5. Жуковська В.В., Деркач Н.О. Еколінгвістика: становлення та основні напрями досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. Луцьк : Вежа, 2011. Ч. 1. (2). С. 66–70.

6. Иванова Е.В. Цели, задачи и проблемы эколлингвистики. *Прагматический аспект коммуникативной лингвистики и стилистики* : сб. науч. трудов. Челябинск : Изд-во «Образование», 2007. С. 41–47.

7. Кайда Л.Г. Эффективность публицистического текста / под ред. Я.Н. Засурского. Москва : Изд-во МГУ, 1989. 182 с.

8. Кислицына Н.Н. Эколлингвистика – новое направление в языкознании. URL: <http://www.crimea.edu/tnu/magazine/culture/culture37/part1/zip/kislitsina.zip> (дата звернення: 19.02.2021).

9. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001. 208 с.

10. Молодкин А.М. Предисловие. *Эколлингвистика: теория, проблемы, методы* : межвузовский сборник научных трудов. Саратов : Научная книга, 2003. С. 3–6.

11. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.

12. Chen Sibö Language and Ecology: A Content Analysis of Ecolinguistics as an Emerging Research Field. *Ampersand*. 2016. № 3. P. 108–116.

13. Dérni A. The Ecolinguistic Paradigm: An Integrationist Trend in Language Study. *The International Journal of Language, Society and Culture*. 2008. № 24. P. 21–30.
14. Fill A. Ecolinguistics: State of the Art 1998. *The Ecolinguistics Reader: language, ecology and environment* / ed. by A. Fill and P. Mühlhäusler. London and New York : Continuum, 2001. P. 43.
15. Fill A. Language and Ecology: Ecolinguistic Perspectives for 2000 and beyond. *Applied Linguistics for the 21st Century*. Tokyo, 2000. P. 60–75.
16. Fill A., Mühlhäusler P. *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology, and Environment*. New York, 2001. 291 p.
17. Fill A. *Okolingistik. Eine Einführung*. Tübingen : Gunter Narr, 1993.
18. Greenwashing Affects 98 % of Products Including Toys, Baby Products and Cosmetics. URL: <http://sinsofgreenwashing.com/indexe47a.pdf>. (access date: 19.03.2021).
19. Halliday M. New Ways of Meaning: the Challenge to Applied Linguistics / ed. by A. Fill, P. Mühlhäusler, *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology, and Environment*. London : Continuum, UK. 1991/2001. P. 175–202.
20. Haugen E. *The Ecology of Language*. Stanford : Stanford University Press, 1972. 396 p.
21. Haugen E. *The Ecology of Language*. *The Ecolinguistics Reader. Language, Ecology and Environment* / ed. by A. Fill, P. Mühlhäusler. London, New York : Continuum, 2001. P. 57–66.
22. Huang G. Ecolinguistics in an International Context: an Interview with Arran Stibbe. *Language & Ecology*. 2016. URL: www.ecoling.net/journal (access date: 17.02.2021).
23. *Language and Ecology*. URL: <http://www.ecoling.net/> (access date: 17.02.2021).
24. LeVasseur T. Defining “Ecolinguistics?”: Challenging Emic Issues in an Evolving Environmental Discipline. *Environmental Studies*. 2015. № 5 (1). P. 21–28. URL: <http://dx.doi.org/10.1007/s13412-014-0198-4>
25. Makkai A. *Ecolinguistics: Towards a New Paradigm for the Science of Language*. London, New York, Budapest : Printer Publishers, 1993.
26. Næss A. *Ecology of Wisdom* / ed. by A.R. Drengson, B. Devall. Berkeley, CA : Counterpoint, 2008.
27. Nerlich B., Hellsten I. *The Greenhouse Metaphor and the Footprint Metaphor: Climate Change Risk Assessment and Risk*

Management Seen through the Lens of Two Prominent Metaphors. *Technology. Assess. Theory. Practice*. 2014. № 23 (2). P. 27–33.

28. Nettle D., Romain S. *Vanishing Voices: the Extinction of the World's Languages*. New York : Oxford University Press, 2002.

29. Pennycook A. *Language Policy and the Ecological Turn. Language Policy*. 2004. № 3. P. 213–239. URL: <http://dx.doi.org/10.1007/s10993-004-3533-x>

30. Salman Z. *Why Eco-Friendly Cars Are Important*. URL: <https://www.ecomena.org/why-eco-friendly-cars-are-important/> (access date: 19.03.2021).

31. Steffensen S.V., Fill A. *Ecolinguistics: the State of the Art and Future Horizons. Language. Science*. 2014. Part A. P. 25.

32. Stibbe A. *An Ecolinguistics Approach to Critical Discourse Studies. Critical Discourse Studio*. 2014. № 11. P. 117–128. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/17405904.2013.845789>.

33. Stibbe A. *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live by*. London : Routledge, 2015.

Information about the authors:

Hordun Svitlana Mykolaivna,

PhD in Philology,

Assistant at the Department of Foreign Languages for Humanities

Lesya Ukrainka Volyn National University

13, Volia avenue, Lutsk, 43025, Ukraine

Kalynovska Iryna Mykolaivna,

PhD in Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Conversational English

Lesya Ukrainka Volyn National University

13, Volia avenue, Lutsk, 43025, Ukraine